



Received / Makale Geliş Tarihi 23.09.2023  
Published / Yayınlanma Tarihi 30.11.2023  
Volume / Issue (Cilt/Sayı) 7 (36)  
ss / pp 1693-1701

Research Article /Araştırma Makalesi  
10.5281/zenodo.10258219  
Mail: editor@pejoss.com

**Meral Demirtaş**

<https://orcid.org/0009-0008-1999-1744>  
MEB, Diyarbakır / TÜRKİYE

**Nurten Kaya**

<https://orcid.org/0009-0006-1674-7311>  
MEB, Diyarbakır / TÜRKİYE

**Nurettin Bayhan**

<https://orcid.org/0009-0009-7134-2810>  
MEB, Diyarbakır / TÜRKİYE

**Abdülbaki Yeyan**

<https://orcid.org/0009-0005-5306-9612>  
MEB, Diyarbakır / TÜRKİYE

**Melsa Aytemür**

<https://orcid.org/0009-0006-3135-062x>  
MEB, Diyarbakır / TÜRKİYE

**Berivan Aztuzcu**

<https://orcid.org/0009-0009-5951-8254>  
MEB, Diyarbakır / TÜRKİYE

**Bahar Çelik**

<https://orcid.org/0009-0008-1722-3012>  
MEB, Diyarbakır / TÜRKİYE

**Mehmet Özkan**

<https://orcid.org/0009-0003-5035-6259>  
MEB, Diyarbakır / TÜRKİYE

## Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Uygulanan Belli Başlı Yöntemler ve Karşılaşılan Birtakım Sorunlar

### Main Methods Applied in Teaching Turkish as a Foreign Language and Some Problems Encountered

#### ÖZET

Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi son zamanlarda araştırmacıların dikkatini çeken canlı bir konu olmakla beraber günümüzde yeteri kadar çalışılmış bir alan değildir. TÖMER aracılığı ile Türkçenin, ana dili konuşuru olmayanlara öğretilmesi sevindirici bir haberdır. Öte yandan bazı yükseköğretim kurumlarında bu alana yönelik yüksek lisans ve doktora programlarının açılması yabancı dil olarak Türkçe öğretiminin gelecek vadeden bir araştırma alanı olduğu gerçeğini vurgulamaktadır. Sürecin bir sonraki aşaması üniversitelerde yabancı dil olarak Türkçe öğretimi bölümlerinin açılması olmalıdır. Dilin bir anlaşma aracı olarak oynadığı hayati rolü, yabancı dil öğretiminin modern dünyada geldiği son noktayı, Türkçenin yabancılar tarafından öğrenilmek istenmesindeki sebepleri ve bu kişilerin çalışma alanlarını derinlemesine irdeleyen bir anlayışla öğrenme güçlüklerini ortadan kaldıracak, modern ve anlaşılır bir öğretim programı hazırlanmalıdır.

**Anahtar Kelimeler:** Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi, Öğretim Programları, Yöntem ve Teknikler, Dil Eğitimi.

#### ABSTRACT

Although teaching Turkish as a foreign language is a lively subject that has attracted the attention of researchers recently, it is not an area that has been studied sufficiently today. It is good news that Turkish is being taught to non-native speakers through TÖMER. On the other hand, the opening of master's and doctoral programs in this field in some higher education institutions emphasizes the fact that teaching Turkish as a foreign language is a promising research field. The next stage of the process should be the opening of departments for teaching Turkish as a foreign language in universities. A modern and understandable curriculum should be prepared that will eliminate learning difficulties with an understanding that deeply examines the vital role of language as a means of communication, the current state of foreign language teaching in the modern world, the reasons why foreigners want to learn Turkish, and the fields of study of these people.

**Keywords:** Teaching Turkish as a Foreign Language, Curriculums, Methods and Techniques, Language Education.

“Bana bir dil verin, size bir millet vereyim.” (Konfüçyüs)

## 1. GİRİŞ

Dil, doğal olarak insanlar arasında anlaşmayı sağlayan bir araçtır ve kendine özgü kuralları olan canlı bir varlıktır. Aynı zamanda farklı işaret sistemlerinin sistematik bir dizgesini oluşturan ve gizli antlaşmalar sistemi olarak zaman içinde gelişen temellere sahiptir. Dil, insanların keşiflerini, muhakemelerini ve bilgilerini birbirlerine aktardıkları bir kanaldır. Bu nedenle iletişim işlevi gören bir aktarım sürecidir ve anlamların başkalarıyla paylaşımını sağlar. Dil, toplum için önemlidir, çünkü insanlar arasındaki iletişimi ve kültür aktarımını sağlar. Toplumlar, bu önemi göz önünde bulundurarak dil öğretimine ve dilin korunmasına önem verir. Bu yüzden, dilin önemi nedeniyle, bireysel iletişimde ve toplumun sosyal yaşamında dilin rolü büyüktür ve dolayısıyla dilin öğretimi de önemlidir ( Harris & Taylor, 2002: 102; Duman, 2019: 71 ).

Yabancı dil olarak Türkçe öğretimine geçmeden önce bazı terim ve kavramların açıklanması hayatî önem taşımaktadır. Dil, ana dili, yabancı dil, çift dillilik, çok dillilik gibi kavramlar hem yabancı dil öğrenmek isteyenlerin hem de bu alanda çalışmalar yapan araştırmacıların üzerinde durması gereken kavramlardandır.

Bilim, sanat, teknik gibi insan ve toplumdan ayrı düşünülemez bütün alanlarla ilgili bulunan ve aynı zamanda onları oluşturan; çok yönlü, değişik açılardan bakılınca başka başka nitelikleri görülen; kimi sınırlarını bugün de çözemediğimiz büyüklü bir varlık olan dil (Aksan, 1979: 11), “ Belli bir insan topluluğuna özgü, çift eklemli sesli göstergeler dizgesi; F. Saussure’un yaptığı ve birçok dil bilimcinin benimsediği ayrımına göre, dil yetisinin toplumsal ürünü, bu yetinin bireylerce kullanılabilmesini sağlayan ve toplumca benimsenmiş olan uzlaşım bir düzendir.” (Vardar, 2002: 17)

İnsanoğlu, doğduğu andan itibaren dünyanın tüm dillerini öğrenebilme potansiyelini kendisiyle beraber getirmektedir. Küçük çocuklar agulama dönemlerinde dünyanın tüm dillerinden farklı farklı sesler çıkarabilmektedir. İnsanoğlundaki bu donanıma herhangi bir dil öğretilerek yüklenir. Kişilerin doğuştan beri kendilerinde var olan dil öğrenme becerisine *dil yetisi* denir. Aile ve çevre çocuktaki bu yetiyi kendi bildiği dille şekillendirir ve kişinin hançeresi bu dilin seslerine göre zamanla şekil alır.

İşlenen programın hangi dil olacağı da, çocuğun yetiştiği ortama bağlıdır. Zihindeki bu dil yetisi ancak, belli bir dille desteklendiği zaman, işlerlik kazanmaktadır (Akerson, 2008: 20).

Dil yetisini ve doğal dillerin bilimsel incelemesini üstlenen *dil bilimi* (Kıran & Kıran, 2001: 38), “Yeryüzündeki dilleri ses, biçim, anlam ve söz dizimi bakımından genel ya da karşılaştırmalı olarak inceleyen bilim”dir (Gencan, 1974: 44). *Dil bilgisi* ise “Bir dilin işleyişini ve sunduğu düzeni ortaya koyan özellikle de biçim bilimiyle söz dizimi kapsayan inceleme; dilsel kullanımın kimi yönlerini kurala bağlamayı amaçlayan buyurucu ve kuralcı inceleme”dir (Vardar, 2002: 73). Dil bilgisi dile eğitimsel ya da felsefi amaçla yaklaşmaktayken dil bilimi tek ve gerçek konusu gördüğü dili kendi başına ve yalnız kendisi için incelemektedir (Kıran & Kıran, 2001: 41).

Kişinin millî hüviyetini oluşturma noktasında son derece önemli olan ve bir millete mensubiyetini belirleme noktasında başat rollerden birini oynayan *ana dili* “Başlangıçta anneden ve yakın aile çevresinden, daha sonra da ilişkili bulunulan çevrelerden öğrenilen, insanın bilinçaltına inen ve bireylerin toplumla en güçlü bağlarını oluşturan dildir.” (Aksan, 1979: 81) Kişinin bilhassa annesi olmak üzere yakın çevresinden edindiği ana dili, onun zihinsel ve bilişsel gelişimine yön vermekte ve ikinci bir dili öğrenmesinde de etkili olmaktadır (Aksan, 2003: 145-146).

Bir kişinin iki dil bilmesi ya da bir toplumda iki dil kullanılması durumuna *iki dillilik* denmektedir (Koç, 1992: 142). İki dillilik daha çok kişinin küçüklüğünden itibaren iki dile maruz kalarak bu her iki dili de öğrenmesi durumudur. Kişi bazen bu iki dili aynı oranda öğrenirken çoğu zaman annesinden öğrendiği ana dili diğerine nazaran bir miktar baskın gelir. Bir kişinin yabancı bir dili sonradan öğrenmesi ile sözünü ettiğimiz durum farklıdır.

Bir toplumda ikiden çok dil konuşulması, bireyin ikiden çok dil bilmesi ise *çok dillilik* olarak ifade edilmektedir (Koç, 1992: 72). İki dillilik ve çok dillilik; farklı milletlere mensup ana babaların, yurtdışında uzun süre yaşayan ailelerin, bir ülke içerisindeki azınlıkların, göç sonrası oluşan diasporalardaki kişilerin çocuklarında daha çok görülmektedir. “Aslında, çocuk nadiren iki dili aynı düzeyde tutmaktadır. Bir kişi çocuk yaşlarında iki dille ilişkiye girdikten sonra, yetişkinliğinde bu dilleri rahatlıkla kullandığı zaman bile, ikisinden biri, yani ana dili ayrıcalıklı bir rol oynamaktadır.” (Kıran & Kıran, 2001: 265-266). Özellikle dalgınlık, duygulanma, sinirlenme, hastalık esnasında inleme ve savunma hallerinde kişilerin ana

dillerine sığındıkları gözlemlenmiştir. Bazı kişiler sözünü ettiğimiz durumların tamamında ana dillerine sığınırken kimi insanlar ise birkaçında ana dillerine sığınmaktadır.

Türk Dil Kurumunun *Türkçe Sözlük*'ünde *yabancı dil* kavramı için "1. Ana dilin dışında olan dillerden her biri, 2. Ana dilin dışında öğrenilen uzmanlık dili" anlamı verilmiştir. Her ne kadar kişilerin ana dilleri dışında öğrendikleri her dil yabancı dil olsa da bu kavram daha çok TDK sözlüğünün ikinci sırada verdiği "ana dilin dışında öğrenilen uzmanlık dili" anlamında kullanılır (URL 1).

## 2. YABANCI DİL ÖĞRETİMİNDE KULLANILAN YÖNTEMLER VE KARŞILAŞILAN BAZI SORUNLAR

Yabancı dil öğretimi günümüzde dahi tam anlamıyla çözülebilmüş bir mesele olmamakla birlikte her geçen yıl kişilerin yabancı dil öğrenmesine ilişkin imkânlar artmakta, bu alanla ilgili modern yöntem ve teknikler geliştirilmektedir. Yabancı dilin öğrenilmesi ana diline karşı farklı bir deneyim yaşatması, başka bir dili öğrenmekte kişilerin yüz yüze kaldığı temel durumlardan biridir. Kişiler, özellikle dil öğrenme yaşı dediğimiz kritik dönemi geçtikten sonra öğrenmeye çalıştıkları her dilde karşılarında büyük bir dirençle direnen ana dili göreceklerdir. Yabancı dil ile ana dili öğrenme sürecinde sürekli şiddetli bir savaş hâlinindedir. Bu durum, kişilerin kendi ana dillerine vurgu, fonetik, morfolojik, alfabe vs. yönlerden benzerlik gösteren dilleri kolay öğrenmesini sağlarken sözünü ettiğimiz unsurların birkaçı veya birçoğunun farklılık gösterdiği hâllerde yeni bir dili öğrenmekte zorlanmalarını meydana getirmektedir. Her dilin diğer dünya dillerinden bazılarıyla ortak yönleri bulunurken başka dillerden ise büyük farklılıkları mevcuttur. Tüm bunlara kültür ve yaşayış tarzı da eşlik edince kişiler bazı dilleri kolaylıkla öğrenirken kimi dilleri öğrenmekte ya büyük zorluklar yaşamakta yahut hiç öğrenememektedir.

Yabancı dil öğreniminde çeşitli güdülenmeler görülebilir. Bunlardan biri instrumental güdülenme diyebileceğimiz kişilerin belli bir amaca ulaşmak için yabancı bir dili öğrenme istekleridir. Bir diğeri ise integrative güdülenme olarak bilinen öğrenilmek istenen dilin konuşurlarından müteşekkil bir topluma katılma isteği doğrultusunda sözkonusu dilin kültürünü de benimseyerek yabancı bir dili öğrenme arzusudur.

Dil kullanımlarını dil dışı koşulların belirlediği bilinmektedir. Konuşanların toplumsal ve ruhsal rollerini de aynı koşullar tayin etmektedir: sohbet dili/resmî dil gibi. Bu bakımdan dil işlevleri şöyle sıralanabilir:

1. Gerçekle ilgili bilgi verme/alma,
2. Akli tavırları açıklama ve öğrenme,
3. Duygusal tavırları açıklama ve öğrenme,
4. Ahlakla ilgili tavırları açıklama ve öğrenme,
5. İlişki kurma (Demircan, 2005: 232-233).

Yabancı dil öğretiminde dikkat edilmesi gereken hususların başında kullanılan öğretim programı gelmektedir. Öğretim programı hazırlanırken kişilerin bireysel farklılıkları ve dili öğrenme noktasındaki ihtiyaçları göz önünde bulundurularak çeşitli beceri alanlarına yönelik hazırlık ve çalışmalar yapılmalıdır. Gerçekçi olmayan, sosyal hayatı merkeze almayan ve kişilerin dili kullanma alanlarını ve yollarını göz ardı eden programlardan sakınmak iyi bir program hazırlamanın başlangıcı olarak kabul edilebilir. Dil öğrenmeye aday herkese amaç dilin tüm unsurlarını öğretmek imkânsız denecek kadar zor olmakla beraber aynı zamanda gereksizdir. Kişilerin dili öğrenmedeki amaçlarını da göz önünde bulundurularak herkese ihtiyacı ve amacı doğrultusunda dil öğretimi yapılmalıdır.

Yabancı bir dili öğrenmenin her şeyden önce o dilin konuşurları gibi düşünmeyi gerektirdiği hipotezi her geçen gün farklı dil bilimciler tarafından daha çok desteklenmektedir. Kişiler duyduğu veya okuduğu sözcükleri ancak kendi ana dillerine çevirdikten sonra anlayabiliyorsa bu, yabancı dilin tam anlamıyla kavranmadığını göstermektedir.

Dil davranışı büyük ölçüde yansımali bir davranıştır; sözde bilinçli, gerçekte otomatik ve kendiliğinden tepkiler düzenidir (Başkan, 2006: 48). Kişilerin yabancı dili öğrenmesi iki yolla gerçekleşir: edinim ve öğrenim. Edinim; kişinin bilinçsizce, yalnızca bir dile maruz kalarak öğrenmesidir. Dil edinimi bilinçaltında gerçekleşir ve bu yolla yabancı bir dili öğrenen kişi öğrendiği dilin dil bilgisi kurallarını bilmez. Öğrenim ise dil öğrencisinin bilinçli bir şekilde öğrenmek istediği dilin gramerine, morfolojisine, fonetiğine çalışarak o dili öğrenmesidir. Bu yolla dil öğrenilmesinde dile maruz kalmak çok önemlidir. Dili

öğrenmeye aday kişi şayet bu dilin konuşanlarıyla sıkı bir ilişki içerisinde olup bu topluluğun kültürünü anlama noktasında çaba sarf ederse istenilen düzeye ulaşabilir.

Bilindiği üzere dil öğretiminde dört temel beceri söz konusudur. Bu becerilerin yerine getirilmesi bağlamında “anlama” ve “anlatma” tutumlarını incelememiz lazım. Anlama; okuyarak ve dinleyerek gerçekleşebilirken anlatma yazarak ve söyleyerek gerçekleşir. Öte yandan okuma ve yazma edimleri anlamının ve anlatmanın yazı dili yoluyla gerçekleştiği becerilerken, dinleme ve konuşma edimleri ise konuşma dili yoluyla gerçekleşen becerilerdir. Unutulmamalıdır ki dil öğretiminde konuşma dili özelinde önce dinleme daha sonra konuşma; yazı dili özelinde ise önce okuma akabinde yazma becerileri geliştirilmeye çalışılmalıdır.

Hemen her dilde sosyal bir varlık olan insanın günlük hayatında sıkça kullandığı belli başlı sözcükler vardır. Bu sözcüklere temel söz varlığı denilmektedir. Yalnızca yabancı dil öğretiminde değil konuşmaya yeni başlayan çocuklara ana dili öğretirken de bu temel sözcüklerin öğretilmesiyle başlanması şüphesiz beraberinde başarı getirecektir. Bu sebeptendir ki yabancı dil öğretiminde izlenmesi gereken yol dil öğrenmeye aday öğrencilere o dilde sık kullanılan sözcük ve kavramları öğreterek başlamak hayatî önem taşımaktadır. Zira kişi, öğrendiği bu sözcüklerin gündelik hayatta işine yaradığını gördükçe motive olacaktır.

Klasik anlamda günümüze değin süregelen gramer (dil bilgisi) temelli dil öğretiminde eş zamanlı dili kullanabilme becerisi gösteremeyen öğrencilerde motivasyon kırılmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda bu geleneksel dil öğretimi anlayışı yazı dili üzerinde çokça durduğu için sözlü dile hemen hemen hiç değinmez, böylece öğrencilerin klişe yargı ve cümleleri kolaylıkla anlayabilmesine yardımcı olurken günlük hayatta doğru cümle kurma becerilerine olumlu anlamda etki etmediği gözlemlenmiştir.

Yabancı dil öğretiminde gramer kitaplarının o dilin kendisi olmadığını; dil bilgisi özelliklerinin dilin günlük kullanımından mülhem elde edilen ve yalnızca o dilin işleyişini gösteren kaideler bütünü olmaktan başka hiçbir şey ifade etmediğini akılda tutmak gerekir. Aksi hâlde bir dilin tüm kurallarını ayrıntılarıyla bilen fakat o dili anlamayan yahut sınırlı bir düzeyde anlayan ve neredeyse hiç konuşamayan kişilerin yetişmesi gibi riskli bir durum söz konusu olmaktadır. Dil bilgisi kuralları kendi başına bir dil, hatta öğretilecek dilin üstünde bir üst dil konumuna gelmektedir. Gramerin fazlasıyla önemsendiği noktada öğrenilecek olan şey dil değil, dil hakkındaki kurallardır. “Dil uçar, gramer yaya kalır. Gramer bir ön söz değil, bir son sözdür” (Başkan, 2006: 48-49).

Yabancı bir dildeki tüm kuralların, sözcüklerin, ifadelerin, yapıların aynı değerdeymiş gibi verilmesi; dil öğretiminde sıklıkla karşı karşıya kalınan bir diğer sorundan biridir. Kullanım sıklığına göre ve ihtiyaca binaen birtakım şeyler öğretilmezken bazı şeylerin öğretimi ise ilerleyen günlere bırakılmalıdır. “Yabancı dil öğretiminde, bütün bilinenlerin öğretilmeye çalışılmaması, temel noktalardan birisidir.” (Demirel, 1999: 34).

Hedef dili, o dilin konuşanlarından dinleyebilme olanağı tanıyan ve birtakım egzersizler yapma imkânı veren dil merkezleri yabancı dil öğretiminde oldukça etkilidirler. Yalnız kişinin sosyal ortamda o dilin konuşanlarından dile maruz kalma durumuyla karşılaştırıldığında yeteri kadar reel bir ortam sağlayamadıkları da gözlerden kaçmayan bir gerçektir. Zira okuyup dinlemek de yazıp konuşmak kadar aktif olmayı ve dilin doğal döngüsünün yaşandığı bir ortamda olmayı gerektirir. “Okuyanın da dinleyenin yaptığı gibi, okuduğu metinde ileri sürülen düşünceleri anlaması, aralarındaki bağları kavraması, karşılaştırıp bir düzene koyması ve gerekli gördüklerini hafızasında saklaması gerekir. Metin bu yolla amacına ulaşmış olacaktır.” (Adalı, 1982: 33).

Yabancı dil öğretiminde en önemli etkenlerden birisi de kullanılan materyallerdir. Bilindiği gibi yabancı dil metinler üzerinden öğretilmektedir. Bu metinlerin hedef dilin asıl konuşurları tarafından hazırlanmış olması, o dilin ait olduğu milletin kültürüne ve günlük yaşantısına atıflarda bulunması hayatî önem taşımaktadır. Bu noktada kullanılacak metinlerin “gerçeklik değeri” taşımaları bakımından gerçek dil parçalarından seçilmesi, çocuklar için yazılmış ya da basitleştirilmiş dil parçalarının kullanımından daha yararlıdır. Ancak “gerçek dil parçaları kullanmanın öğrencinin bilgi birikimini gerektirdiği de unutulmamalıdır. Böylece gerçek dil ile derslik dışında karşı karşıya kalan öğrencilerin, gerçek dil deneyimi sayesinde karşılaşılabilecekleri şaşkınlık ve problemler azaltılmış olacaktır.” (Songün, 1999: 13). Hedef dilin öğretimi için kullanılan metnin mümkün mertebe o dilin ana dili konuşuru tarafından hazırlanmış olması ile öğrencinin bu dilin konuşanları arasında dile maruz kalması, bir yabancı dil öğretiminde en etkili yoldur denilebilir.

Yabancı dil öğretiminde etkili yöntemlerden birisi de öğrencilerin cümle içerisinde yer alan sözcükleri kelime ve kelime grubu hâlinde anlamlandırarak başka bir cümle içerisinde kullanabilmesi yoluna gidilmesidir. Yine sınıf içerisinde doğaçlamaya dayalı drama etkinlikleri, dil becerisini geliştirmeye yönelik çeşitli kutu oyunları, şarkı dinleme gibi etkinlikler de yabancı dili etkin öğrenmenin muhtelif yollarıdır.

Öğrencilerin hedef dili öğrenip öğrenemedikleri yahut ne düzeyde öğrendiklerini saptayabilmenin yegâne yolu ölçme ve değerlendirmedir. Her eğitim ve öğretim sürecinde olduğu gibi yabancı dil öğretiminde de ölçme ve değerlendirme sürecin hayatî bir parçasıdır. Bu anlamda yabancı dil eğitimi veren kurumlar, hem kendi yaptıkları değerlendirme sınavlarıyla hem de hedef dili ölçen çeşitli sınavlara öğrencileri dâhil ederek onların dil seviyelerini ölçebilirler.

Yabancı dil öğretimi her eğitim öğretim ameliyesine benzer birtakım özellikler gösteriyor olsa da kendine özgü, yalnızca yabancı dil öğretiminde kullanılan ve süreci daha verimli hâle getiren birtakım yöntem ve tekniklerden yararlanması açısından da diğer öğretim işleyişlerinden ayrılmaktadır. Bu noktada yabancı dil öğretiminde tecrübeyle etkileri sabit olan belli başlı öğretim yöntemlerine değinmekte fayda vardır.

Hedef dilin öğrenilmesi için seçilen belirli sayıda cümle ile bu cümlelerde sık kullanılan kelimelerin doğal bir yolla ezberlenmesi ve söz konusu kelimelerin farklı cümlelerde kullanılması esasına dayanan *özümleme yöntemi*, yabancı dil öğretiminde kullanılan klasik fakat etkili yöntemlerin başında gelir.

Neredeyse hiç gramer kuralı açıklanmadan yalnızca öğrenilen cümle ve yapıların tekrar edilmesiyle dilin mantığını öğretmeye çalışan ve dil bilgisi kurallarının böylelikle sezgi yoluyla öğrenileceğini savunan *kulak-dil alışkanlığı yöntemi*, hem konuşma dili hem de yazı dili bağlamında yabancı dil öğretiminde kullanılan etkili bir yoldur. Bu yöntemle öğrenciler, dilin mantığını öğrenirken gramer kurallarını sezgisel olarak öğrenmeye başlarlar. Dil bilgisi kurallarının dilin yapısından yola çıkılarak sonradan oluşturulan birtakım yasalar olduğu göz önünde bulundurulursa yöntemin doğal düzeni seyrettiği görülmektedir.

Jean Piaget'nin öncülüğünü yaptığı Bilişsel Yaklaşım Kuramı, birçok eğitim öğretim alanında olduğu gibi dil öğretiminde de etkin bir anlayıştır. Dört temel becerinin eşit bir şekilde geliştirilmesi gerektiği kanaatinin baskın olduğu *bilişsel öğrenme yöntemi*, yabancı dilin bilinçli bir şekilde dil bilgisi kurallarıyla beraber öğrenilmesi gerektiği anlayışına sahiptir. Ezber, alışkanlıklar, klişe şartlanmalar yerine daha yaratıcı, hayatla iç içe bir öğretim yolunu tercih eden bu anlayış, bilinçli yetişkinlerin yabancı dil öğretiminde en etkili yöntemdir.

Yabancı bir dilin kişinin tıpkı kendi ana dilini öğrenir gibi öğrenilmesi gerektiğini savunan *doğal yöntem*, dinleyerek öğrenme ve konuşarak kendini ifade etme becerilerini önceleyen bir anlayıştır. Bir yabancı dilin, hedef dilin ana dili konuşurlarından dinlene dinlene öğrenilmesi gerektiğini savunan bu anlayış, sınıf ortamında da öğreticinin gramer kurallarına girmeksizin ve aracı bir dil kullanmaksızın yalnızca hedef dili konuşarak öğretmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Hedef dilin öğretiminde başka bir dilin kullanılmaması gerektiğini savunan bir diğer anlayış ise *dolaysız yöntem* olarak adlandırılan anlayıştır.

Dil bilgisi kurallarından ziyade dilin basit yapısının öğretilmesi gerektiğini savunan bir diğer öğretim yöntemi ise *iletişimci yöntem* olarak adlandırılan anlayıştır. Konuşmada kullanılan kavramların ve yapıların öğrenilmesi esasına dayanan bu anlayışta, diyalogların başına ya da sonuna uygun cümleler eklenmesi, diyaloglarda boş bırakılan yerlerin tamamlanması, cümleler ya da kısa metinlerin yeniden düzenlenmesi, aynı işlevi taşıyan cümlelerin eşleştirilmesi çalışmalarına ağırlık verilir.

Klasik çağlarda kullanılan fakat günümüzde etkisini neredeyse yitirmiş olan *dilbilgisi yöntemi*, yabancı dilin gramer yoluyla öğrenilmesi gerektiği anlayışı üzerine kurulmuştur. Hedef dilden ana diline çeviriyi de esas alan bu yöntem, en ilkel dil öğretim yöntemidir.

Eğitim öncesi öğrencinin dil seviyesinin ölçüldüğü, seviyesi ve ihtiyacı doğrultusunda bir eğitim yolu izlendiği *güdümlü dil yöntemi*, son zamanlarda en çok tercih edilen iki yöntemden biridir. Kişilerin çalışma alanları, ihtiyaçları daha doğrusu hedef dili öğrenmedeki nedenlerini temel alan ve dilin tamamını değil ihtiyaç duyulan yönlerini öğretmeye çalışan *seçmecî yöntem* de son zamanlarda ilgi duyulan yöntemlerden biridir. Seçmecî yöntemi güdümlü dil yönteminden ayıran en belirgin özellik onun güdümlü dil yöntemi de dâhil tüm diğer yöntemlerin harmanlanmış hâli olmasıdır. Her beceride farklı yöntemler kullanan ve kişinin ihtiyacı doğrultusunda dil eğitimi veren bu anlayış faydacı bir anlayışla ortaya çıkmıştır.

### 3. YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİ

Bir dili, o dilin ana dili konuşuruna öğretilirken izlenen yollarla hiç bilmeyen birine öğretilirken izlenmesi gereken yol, farklı olmalıdır. Her yabancı dil öğretiminde olduğu gibi Türkçeyi de yabancılara öğretirken izlememiz gereken yöntemler vardır. Yukarıda zikrettiğimiz modern dil öğretim yöntemlerinin izlenmesi hayatî önem taşımaktadır. Bununla birlikte bu yöntemleri Türkçe için daha uygun hâle de getirmek elzemdir.

Türkçenin öğretimi söz konusu olduğunda karşımıza dört çeşit öğrenci profili çıkmaktadır. Birincisi ana dili Türkçe olanlar ki bu sınıf konumuzun dışında kalmaktadır. Ana dili Türkçe olup yurtdışında doğan yahut küçük yaşlardan itibaren uzun yıllar yurt dışında yaşayan ve Türkçeyi etkili kullanamayanlar ikinci grubu, ana dilleri Türkçenin lehçeleri olan Kazak, Özbek, Kırgız, Nogay vb. Türk soylu öğrenciler üçüncü grubu ve son olarak ana dilleri Türkçe ve Türkçenin lehçeleri olmayan yani Türk soylu olmayan kişiler ise dördüncü grubu oluşturmaktadır.

Gerek yabancılara gerekse Türk soylulara Türkçe öğretimi dört temel beceri üzerinden yapılmalıdır. Dil öğretiminde modern yaklaşımlar esas alınmalı ve uzaktan yakına, kolaydan zora, somuttan soyuta doğru bir yol izlenmelidir. Türkçe öğrenmek isteyen öğrencilere başlangıçta seviye tespit sınavı uygulanmalı ve böylece öğrencinin düzeyi belirlendikten sonra homojen sınıflar oluşturulmalıdır. Başlangıç aşamasında temel selamlaşma, Türkçenin ses yapısı ve alfabesi, basit zamanlı fiiller ve günlük dilde çokça kullanılan bağlaç ve edatlar öğretilmeli, daha komplike olan birleşik zamanlı kipler, deyimler ve mecaz anlamlı diğer kullanımlar ilerleyen süreçte verilmelidir. Soru cevap, resim-kelime eşleştirme, yaratıcı drama, kavram ağaçları kullanılarak öğrencilerin derse etkin bir şekilde katılması sağlanmalı, öğrenciler Türkçeyi yaparak ve yaşayarak öğrenmelidir.

Yabancılara Türkçe öğretiminde, okullarda Türk çocuklarına dil bilgisi yoluyla yapılan dil öğretimi yönteminden tamamen uzak durulmalıdır. Dilbilgisi kurallarının öğrenciler tarafından sezilmesi esas alınmalı, ezbere dayalı bir anlayıştan sakınılmalıdır.

Seslere karşılık gelen harfler ve kelimelerin aldığı ekler doğrultusunda ne tür ses değişikliğine uğradıkları gösterilmelidir. Bu konuda yumuşama gibi düzenli ses değişimlerine aykırılık gösteren yerler özellikle belirtilmelidir. Örneğin “oluk” sözcüğüne getirilen “-u” eki sözcüğün sonunda yumuşamaya neden olup sözcüğü “oluğu” hâline getirirken aynı ekin “hukuk” sözcüğünde herhangi bir ses değişimine neden olmadığı belirtilmelidir. Fiillere nesne ve tümleçlerin nasıl geldiğine de değinilmeli, Türkçenin ses uyumları ilk etapta fark ettirilmelidir.

Sözcük kazandırma çalışmalarında anlam alanları oluşturulması, yani birbiriyle ilgili sözcüklerin bir arada verilmesi önemlidir. Kulak, burun, ağız, çene, dudak, alın gibi uzuvlar beraber öğretilerek özümsemeleri sağlanır. Yazılı Türkçenin çok kullanılan kelimeleri (Göz, 2003: 213) bir, şey, ve, olmak, bu, için, ben, demek, çok, yapmak, ne, gibi, daha, almak, vermek, var, kendi, gelmek, ile, ama, sonra, kadar, en, insan, değil vb. kelimeler başlangıç aşamasında öğrencilerin sözlüğüne eklenmelidir. Türkçe yazı dilinde sıkça geçen bu sözcükleri; okuma parçaları, gramer çalışmaları, dinleme için oluşturulan ses kayıtları içerisinde kullanılarak öğrencinin bu sözcükleri içselleştirmesi sağlanmalıdır.

Kelime öğretimi yabancı dil öğretiminin temelini oluştursa da yalnızca bununla yetinmek elbette sağlıklı bir yol değildir. Kelimelerle birlikte cümle kalıpları da öğretilmeli, öğrencilerin bu kalıplar doğrultusunda öğrendikleri kelimelerle cümle kurmaları sağlanmalıdır. Başlangıç seviyesinde özne, yüklem ve nesneden müteşekkil basit cümleler öğretilmeli, zarf ve tümleçlerin dâhil olduğu komplike cümleler ilerleyen zamanlarda verilmelidir. Öte yandan fiilimsilerin dâhil olduğu birleşik cümle yapıları ise öğrenciler Türkçede belirli bir seviye kat ettikten sonra anlatılmalıdır.

Bağlantılama kuralı, kısıtlama kuralı, gerekçeli ve gerekçesiz birimler yabancı dil öğretiminde dikkate değer hususlardır. Bir dilde edat önce gelip bir bağıntı kurulurken öteki bir dilde edat sonradan gelebilir. Örneğin Türkçede “senin için” ifadesinde “için” sonradan gelir ve “için senin” şeklindeki kullanım yanlıştır. Bazı dillerde olumsuz anlam ifade eden söz öbekleri başka bir dilde olumlu anlam ifade edebilir. Örneğin Türkçede “yemek düşmanı” ifadesi yemek yemeği hiç sevmeyen birini değil aksine yemek yemeğe çok düşkün, obur insanları karşılamaktadır.

Türkçede, bilhassa konuşma dilinde dil sapmalarına sıkça rastlanılır. Kimi zaman fiil kiplerinde, kimi zaman sözcüklerin kendilerinde sapmalar olabilmektedir. Zaman kayması olarak ifade edilen durum öğrencilere yanlış olarak öğretilmemeli, bazı kiplerin anlam kayması neticesinde başka zamanlara da karşılık geldiği bildirilmelidir. Örneğin öğrenci şimdiki zaman kipi olarak öğrendiği “-yor” ekini “Yarın

Ankara'ya gidiyorum.” şeklinde bir cümle içerisinde gelecek zamanı ifade ederek kullanıldığını gördüğünde şaşkınlık gösterebilir. Bunun yanlış değil, farklı bir kullanım olduğu öğrenciye anlatılmalıdır. Öte yandan “gelmeyeceğim” yapısının konuşma dilinde “gelmicem” şeklinde söylendiğini fark eden öğrenci de farklı tepkiler gösterebilir.

Konuşma esnasında vurgu ve tonlamanın nerede olacağını bilmek de anlatımda önem arz etmektedir. Diksiyon, şüphesiz yabancı dil öğretiminde en çok ihmal edilen noktalardan birisi. Doğru yapılmayan telaffuz, vurgu ve tonlamalar yanlış anlaşılmalara neden olabilmektedir. Bu nedenle Türkçe öğrenmek isteyen öğrencilere doğru telaffuz da öğretilmelidir. Sözlü anlatım etkinlikleri sırasında bilhassa birbirine yakın seslerden oluşan sözcükler üzerinde vurgu çalışmaları yapılmalıdır. Fonetik ve yazımı arasında birtakım farklılıklar olsa da genel itibarıyla Türkçenin yazımı ve sesletimi birbirine çok yakındır. Yani Türkçe yazıldığı gibi okunan bir dildir, denilebilir. Telaffuz öğretiminde şarkılar, tekerlemeler, şiir ve öykü seslendirmeleri, drama oldukça etkili yöntemlerdir. “Dil öğretiminde sesletimle ilgili beceriler arasında sayılan konuşma ve okuma becerilerinin kazandırılmasında benzetim tekniği kullanılarak ses ve ses gruplarının bütün özellikleriyle kavratılması yoluna gidilmelidir.” (Coşkun, 2006: 67).

Konuşma becerisini geliştirmeye yönelik işlenen derslerde öğretmen sınıfa bir fotoğraf asarak öğrencilerin bu fotoğraf hakkında konuşmalarını sağlayabilir. Bu konuşmalar esnasında geri dönütler sağlanarak öğrencilerin Türkçeyi doğru telaffuz ve tonlamayla ifade etmeleri sağlanmalıdır. Bu tarz derslerde öğrencilerin düzgün cümle kurmaları ve aynı zamanda Türkçe kurallara uygun kurmuş oldukları bu cümleleri düzgün bir telaffuz ve tonlamayla seslendirmeleri sağlanmalıdır. Konuşma derslerinde diksiyon hocalarının seslendirmeleri, öykü okumaları, şiirler, haber sunumları, reklam videoları vb. Türkçenin düzgün konuşulduğu ses kayıtları öğrencilere dinletilmelidir. Sınıf ortamında adres tarifi, yemek siparişi, market alışverişi gibi yapay ortamlar oluşturularak öğrencilerin pratik yapmaları sağlanmalıdır.

Okuma çalışmaları hedef dildeki metni anlamaya yönelik olmalıdır. Türkçe öğrenmek isteyen öğrencilere farklı türlerden metinler verilerek bu metinleri anlamaları sağlanmalıdır. İlk etapta resimlerle desteklenen metinlerin okutulması, Türkçe öğrenmek isteyenlerin kişiyi kolaylaştırıcaktır. Bir kişi okuduğu Türkçe metnin büyük bir bölümünü veya tamamını anlayamıyorsa bu metnin kişinin Türkçe seviyesinin üstünde olduğu anlamına gelir. Bu nedenle başlangıç düzeyindeki öğrencilere temel selamlaşma ve günlük konuşmaya yönelik metinler, orta düzeydeki öğrencilere yeni kelimeleri ve yapıları tanıyabilecekleri metinler, ileri düzeydeki öğrencilere ise mecazlı ifadeleri, deyim ve atasözlerini barındıran soyut anlatımlı metinler verilebilir. “Öğrencilerden metinlerde karşılaştıkları kelimelerden yola çıkarak kendi sözcük listelerini oluşturmaları ve bunları tanımlamaları istenmelidir.” (Demir, 2014: 153)

Dinleme etkinliğine geçilmeden önce dinletilecek metnin içeriği; görseller, soru-cevap, materyaller vb. yollarla sezdirilmelidir. Akabinde dinleyicilere hangi konuyla ilgili ne türlü bir kayıt dinletileceği söylenmeli ve dinleyicilerden kaydın içeriğini tahmin etmeleri istenir. Böylece dinleme becerisine yönelik işlenecek olan bir dersin hazırlığında konuşma becerisini geliştiren küçük bir etkinlik yapılmış olur ki dilde söz konusu dört beceri ayrılmaz bir bütündür. Öte yandan dinleme sonrası öğrencilere dinlenen kayıtlarla ilgili sorular barındıran bir kâğıt verilmesiyle ise hem adayların dinleme becerileri test edilmiş olur hem de yazma becerilerine yönelik bir alıştırmaya yapılmış olur.

Yazma etkinlikleri bir dilin en zor öğrenilen becerisidir denilebilir. Bilhassa Türkçeyi öğrenmek isteyen öğrencinin ana dilinde kullanılan alfabe farklı olduğunda bu iş biraz daha zorlaşır. Kendi ana dilinde Latin alfabesini kullananlar kitabet konusunda zorlanmasalar da Türkçeyi yazı dili olarak kullanmak, kendini Türkçe yazarak ifade etmek üst düzey bir dil becerisi gerektirmektedir. Bu nedenle başlangıçta öğrencilere okuma etkinliklerinde kullanılan ve öğrencilerin aşına oldukları metinler yazdırılarak başlanmalı. Yine mevcut bir metne eklemeler yapma, bazı cümlelerin yerini değiştirme, bazı cümleleri aynı anlama gelecek şekilde kelimeleri değiştirerek yazma, boşlukları doldurma tarzında etkinlikler yeni başlayanlar için yapılabilecek birtakım etkinliklerdir. Türkçede belirli bir mesafe kat eden öğrencilerden okudukları bir kitap veya izledikleri bir film hakkında değerlendirici bir yazı yazmaları istenebilir. İleri düzeye erişen öğrenciler ise duygularını soyut ifadelerle yazarak Türkçe becerilerini ortaya koyabilmelilerdir.

Mutlu ve Gümüş (2021), çalışmalarında yabancı dil olarak Türkçenin öğretiminde karşılaşılan güncel sorunları 2018-2020 yılları arasında hazırlanmış 70 yüksek lisans ve 12 doktora tezini ayrıca 2010-2020 yılları arasında yayımlanmış 81 makale inceleyerek belirlemiştir. Elde edilen neticeler sonucunda yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde karşılaşılan sorunları aşağıda ki şekilde ortaya koymuşlardır.

- Türkçe eğitimi lisans programındaki yabancı dil olarak Türkçe öğretimi dersinin yetersizliği
- Ders araç-gereçlerinin yetersizliği

- Dil bilgisi öğretiminde karşılaşılan sorunlar
- Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminin ayrı bir ana bilim dalı hâline getirilmemesi
- Öğretim sürecinde görev alan öğretmenlerin yetersizliklerinden kaynaklanan sorunlar
- Yöntem sorunu
- Program sorunu
- Türkçenin temel söz varlığını belirleme çalışmalarının yetersizliği
- Homojen sınıflar oluşturmanın zorluğu
- Öğrencilerin Türkçeye yönelik olumsuz tutumları
- Alfabe sorunu
- Diksiyon sorunu
- Yazma becerisi konusunda yaşanan sorunlar.

#### 4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Yabancı dil öğretimi, gelişen dünyada insanların belki de en çok kafa yordukları meselelerden biri hâline gelmiştir. Zira iletişim olanakları geliştikçe insanlar başka kültürlerden bireylerle tanışmak, onlarla ticaret yapmak, yurtlarını gezmek ve farklı alanlarda eğitim görmek istemektedirler. Bu durum, yabancı dil öğrenmeyi zorunlu hâle getirmektedir.

Hemen her şeyin geliştiği ve değiştiği bir dünyada dil öğretiminin eski metotlarla ilerlemeyeceği gerçeğine binaen uzmanlarca yabancı dil öğretiminde yeni yollar aranmaya, denenmeye ve bulunmaya başlandı. Modern dünyanın bir miktar gerisinden takip edilse de Türkçe öğretiminde de bu yeni metotlar kullanılmaya başlanmıştır.

Yabancı dil öğretiminde kullanılmaya başlanan modern yöntemler, dil öğrenmeye talip öğrencilerin hedef dili daha kolay ve etkili öğrendikleri gözlemlenmiştir. Bu yöntemler kullanılarak gerek yurt dışından ülkemize Türkçe öğrenmeye gelen yabancılara gerekse kendi ülkelerinde Türkçe öğrenmek isteyenlere etkili yöntemlerle dilimiz öğretilmektedir. Bilhassa Yunus Emre Enstitüsü bu anlamda ciddi işlere imza atmaktadır. Ülkemizde ise TÖMER aracılığıyla yurt dışından gelen üniversite öğrencileri Türkçe öğrenerek kazandıkları bölüme devam etmektedirler.

Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde yaşanan gelişmeler, hızla gelişen dünyada bizim de sözümüz olduğunu göstermektedir. Öğrencilerin dört beceriyi hangi yöntemleri kullanarak edinecekleri, hangi ihtiyaçlara binaen Türkçe öğrenmek istedikleri, meslek grupları, yaş aralıkları gibi etkenler göz önüne alınarak yapılacak bir Türkçe öğretimi bu alanda gelişmeler sağlayacak, Türkçe dünya dilleri arasındaki yerini kısa sürede alacaktır.

Bu çalışma göstermektedir ki Türkçe, öğretimi açısından önemsenmesi gereken bir dildir. Kendine özgü yapısı ve kullanımlarıyla farklı bir alana sahiptir. Türkçeyi yabancı dil olarak öğretme görevini üstlenecek kişilerin genel anlamda dil mantığına hâkim olmaları gerekmektedir. Türkçenin işleyişine ve yapısal türevlerin nasıl ilerlediğine de hâkim olmalıdırlar. Özellikle Suriye'den iltica etmiş, ana dili Arapça olan ve Türk yükseköğretim kurumlarında eğitim gören öğrencilerin Türkçe öğretim programlarında, sadece Arapça bilmeleri nedeniyle ilahiyat fakültelerinde görev yapan öğretim elemanlarının atanması gibi bir uygulamaya tanık olunmuştur. Bu tür bir yaklaşımın verimli olmadığı kısa süre içinde anlaşılmıştır. Türkçeyi yabancı dil olarak öğretmek isteyen kişilerin Yunus Emre Enstitüsü ve çeşitli üniversitelerin düzenlediği eğitim seminerlerine katılmaları faydalı olacaktır.



**KAYNAKÇA**

- Adalı, O. (1982), *Yüksek Öğretimde Sözlü ve Yazılı Anlatım*, Aydın Yayınevi.
- Aksan, D. (1979), *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim 1*, TDK Yayınları.
- Aksan, D. (2003), *Dil Şu Büyülü Düzen*, Bilgi Yayınevi.
- Başkan, Ö. (2006), *Yabancı Dil Öğretimi İlkeler ve Çözümler*, Multilingual Yayınları.
- Coşkun, M. V. (2006), “Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Sesletim Sorunu”, *Türkçenin Çağdaş Sorunları*, Gazi Kitabevi.
- Demir, Ş. (2014), “Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi: Yöntemler, Uygulamalar, Öğrenme ve Öğretmede Karşılaşılan Bazı Sorunlar”, *Eğitim ve Toplum*, 7, 144-158.
- Demircan, Ö. (2005), *Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri*, Der Yayınevi.
- Demirel, Ö. (1999), *Yabancı Dil Öğretimi*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Duman, A. (2019). Türkçenin öğretimi tarihine bir bakış. A. Güzel & H. Karatay (Ed.), *Türkçe öğretimi el kitabı içinde*. (s. 71-88). Pegem Akademi
- Erkmen Akerson, F. (2008), *Türkçe Örneklerle Dile Genel Bir Bakış*, 2. Baskı, Multilingual Yayınları.
- Gencan, T. N. (1974), *Yazın Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları.
- Göz, İ. (2003), *Yazılı Türkçenin Kelime Sıklığı Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Harris, R & Taylor, T. J. (2002). *Dil bilimi düşününde dönüm noktaları* I. C. Taylan & E. Adın (Çev.). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kıran, Z. & Kıran, A. (2001), *Dilbilime Giriş*, Seçkin Yayıncılık.
- Koç, N. (1992), *Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, İnkılâp Yayınları.
- Komisyon (2011), *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Mutlu, H. H. & Gümüş, E. (2021). Akademik çalışmalara göre yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde karşılaşılan güncel sorunlar. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(25), 829-853.
- Songün, R. (1999), *Meslekte Yeni Öğretmenlere Öneriler*, RS Yayınları.
- Vardar, B. (2002), *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual Yayınları.
- URL 1 <https://sozluk.gov.tr/>